

NYÁRÁDY GÁBOR

ADVENT FEKETE-SÁRGÁBAN

Pákei Lajos levelei Kolozsvár megpróbáltatásairól 1848 őszén

Pákei Pákei Lajos főkormányiszéki kancellista, hites jegyző – ősi székely família sarja – 1848. szeptember 7-én déltájban fáradtságos utazás után hazaérkezett Kolozsvárra, Híd utcai otthonába a családjához.¹ Dicsőszentmárton szomszédságában, Ádámoson járt, ahol nővérét és nála időző édesanyját látogatta meg. Másnap levélben tudatta velük, hogy szerencsésen megérkezett, feleségét, Trézsit – szováti Székely Teréziát – és két gyermekét – a hároméves Rózát és az egyéves Miklóst – jó egészségben találta. Ezzel kezdődött az a levélsorozat, amelyet 1848 szeptembere és 1849 januárja között a bekövetkezett események miatt elszakadt, majd menekülésre kényszerült hozzátartozóinak írt, tájékoztatva őket a város és környéke félelmes napjairól, a lakosságot lázban tartó valós és vakhírekről, Kolozsvár feladásáról, majd felszabadításáról, Bem tábornok csapatainak örömujjongással fogadott bevonulásáról. Gondolhatnánk, magánkrónika. Valójában sokkal több annál. A kritikus hónapok szinte egész története kikerekedik a családi levéltárban fennmaradt levelekből,² egy fontos hivatali viselő, bennfentes városi polgár nézőpontjából. Pákei híven festi le a város felbolydult életének mindennapjait, az aggodalmakat, a megpróbáltatásokat, a hadi készüléket és eseményeket; hiteles, érzékletes képet rajzol Kolozsvár 150 évvel ezelőtti kálváriájáról, egyszersmind az ádámosi rokonság fenyegetett helyzetéről és üldöztetéséről. Nem csak az évforduló ürügyén érdemes felidézni ezeket az írásokat.

A levelek címzettjei: édesanyja, özvegy Pákei Jánosné aranyosrákosi Nagy Judit, ez időben 82 éves; nővére, Pákei Krisztina (Titi), kövendi Gaál Miklósné (1799-1853); sógora, kövendi Gaál Miklós, Küküllő vármegye alispánja, ádámosi birtokos; nagyjaita Körmöczy József guberniumi fogalmazó; csikszentiváni Koronka László, ügyvéd a marosvásárhelyi királyi tábla mellett, kamarai fiskális. Rendeltetési helyek: Ádámos, Marosvásárhely, Görgény, Kibéd (Marosszék).

Szeptember 8.

Édes, kedves jó Anyám! Tegnap dél előtti tizenegyedfél órakor minden baj nélkül egészségesen megérkeztünk, Trézsit és a gyermekeket jó egészségben találtam, kicsi Miklósom azóta is sokat épült, erősen örvendett nékem, mint szintén Róza is. Trézsi igen jól gazdálkodott, mert Bornyúmál alatt a törökbúzáat leszedette, a pityókát kiásatta, és haza takarította. Baja is volt szegénynek elég... A sok baj közepette két katonát is rendeltek hozzánk, mert a katonaságot a nagy kaszárnyából a városra kiköltöztették, s helyökbé az önkénteseket szállították, így még a belváros

¹ Szeőkeffalvi Szent-Miklós László: A pákei Pákei család. *Magyar Családtörténeti Szemle*, 1943/VI. 130-136., 1943/VII. 155-159., 1943/VIII. 182-186., 1943/IX. 214-217., 1943/X. 237-239. o.

² Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) P 1781/1. cs. A közölt levelek nem jelentős családi vonatkozású részleteit elhagytuk, a helyesírást – a könnyebb olvashatóság kedvéért – helyenként, csekély mértékben, közelítettük a mai írásmódhoz.

is rakva lőn katonákkal. A miénkek a kicsi színben laknak, de soká itt nem maradhatnak, mert hideg van éjjenként; tudja Isten, mit csinálhatok velek, ha télire is itt kell maradniok. Majd meglátjuk.

Jakab Elek, a szabadságharc erdélyi krónikása írja,³ hogy báró Vay Miklós királyi biztos és Dobay Károly ezredes mindent elkövetett a tervezett négy erdélyi önkéntes zászlóalj kiállítása érdekében. A kolozsvári zászlóalj oly gyorsan növekedett, hogy szállásul már nem volt elég a református kollégium, s a szebeni főhadvezérség sok akadékoskodás után végre beleegyezett, hogy a kaszárnyából az ottani kevés sorkatonaságot a polgároknál szállásolják el, a XI. honvéd önkéntes zászlóalj pedig – immár hatszáznál nagyobb létszámmal – a laktanyába költözzék. A zászlóalj szeptember 6-án települt ide.

Szeptember 15.

Kedves jó Titim! ...Lelkünk egy perczig sem lehet csendességben, Pestről aggasztó hírek jönnek a magyarok jövődjére felől; a nagy küldöttség eljárásáról egész bizonyosat még nem tudunk, de alighanem sikertelen járt az Bécsben. Itt a környékből mindenfelől hallatszik, hogy az oláhok nagy mozgalomban vannak, részint az ujonczállítás miatt, részint pedig izgatások következtében, és hogy segedelmekre a szélbeli katonaság készen állana. A tordai útban, főleg Feleken az erdőségbe elrejtőzöttek által már rablások, fosztogatások történtek, többek közt, mint mondják, Fehérvárról ide, az önkénteseknek bakkancsokat szállító szekereket is megtámadván a bakkancsokat elrabolták. Ily körülmények miatt itt a múlt éjjel is az egész sorkatonaság és nemzetőrség talpon volt, és cir-kált a városban és környékén, a katonaság még Feleken is kinn volt. Isten tudja, mi vár reánk, jól, úgy látszik, keveset remélhetünk.

Legnagyobb gondunk most az, hogy két közvitézünk, kiket haza jöttemkor ide rendelve kaptam, a kicsi színben már fázik, s nincs hová tegyem[öket]. Az egész fertályt összejártam, jártattam, ha szállást bérből kapnék számukra, de sehol sincs, kevés kivétellel mindenütt van katona. Már egyebet nem tehetek – mert más fertályba vagy a külvárosba nem akarják engedni – az ebédlőben hálatom őket; napestig kinn a konyhában sat. elcsompolyognak (csámborognak). Ily bajban számosan vannak.

A Pesti Hírlap jelentése szerint⁴ Ferdinánd király szeptember 9-én Schönbrunnban fogadta az országgyűlés száztagú küldöttségét, amely kérte, hogy az uralkodó biztosítsa az ország belső békéjét, egyébként az országgyűlés kénytelen lesz politikáját a törvények helyett a szükség diktálta lépésekre alapozni. Ferdinánd kitérő válasszal bocsátotta el a delegációt. Másnap a kormány úgy határozott, hogy lemond, harmadnap pedig Jellačić altábornagy serege átkelt a Dráván.

Szeptember 21.

Édes, kedves Titim! ...Az eső egy hét óta folyvást mindennap esik, szántani, vetni nem lehet, még egy szemet sem vetett senki itt, kevés gyümölcsünk leszedésére nincs idő, ember. Ez már magában elég baj, hát még a rosszabbnál rosszabb hírek, a dolgok valódi gonoszul állása,

³ *Jakab Elek: Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848-49-re.* H. n., 1880. 317. o. *Bona Gábor* adatai szerint – Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988. 282. o. – Jakab ügyvéd volt, 1848 szeptemberétől önkéntes, őrmester a Mátyás-huszároknál, 1949 februártól hadnagy, majd főhadnagy, 1870-től a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

⁴ *Pesti Hírlap*, 1848/158. szám

jövendőnk kétséges volta mennyit aggasztanak; csuda, ha az ember mindezeket csak ily állapotban megbírni képes lesz. Itt a nagy vigyázat a lehető legrosszabb esetre is megvan, s ha itt nincs bátorság [biztonság], úgy nem tudom, hol keressük azt. A balázsfalvi gyülekezés híre újólag aggaszt. Ha jobbnak gondolják itt lenni, az Istenért jöjjenek ide; ha baj és veszély ér, legalább együtt ér mindnyájunkat.

Sok újságot kellene írnom, hogy mindent tudhassanak, de azt hiszem, a hírlapokból magok is korán megtudnak mindent. Legújabb a Kossuthlap [Kossuth Hírlapja] szerint 16-ról az, hogy Jellasits beütvén Magyarországra, gróf Teleki Ádám azt nyilatkoztatta ki a királyi biztos Csányinak maga és egész tisztí kara nevében, hogy Jellasits ellen nem fog harcolni, mert vele egy eskü köti le. Ezen tudósítást a képviselőház nagy megilletődéssel vette. Éji tizenegyor bizottmány által felkérte a Nádort, menne le maga a táborba, s vegye át a vezérséget. 12-kor üzenet a Nádortól, hogy tudja nádori kötelességét, s le fog menni a táborba. Az ez utáni tudósításokat szomjan várjuk, Isten tudja, mi aggasztót hoz megint a posta. Bécsben is, mint hallatik, a magyarok érdekében nagy zaj, sőt tán felkelés van, de bizonyost nem tudunk... Istennek ajánlom mindnyájokat ezernyi forró csókjaim mellett.

Gróf Teleki Ádám tábornok, a Dráva vonalát őrző sereg parancsnoka szeptember 9-én közölte Csány László Dráva-menti kormánybizztossal, hogy a császári csapatok ellen nem hajlandó harcolni, és visszavonult.⁵ Ugyanakkor Erdélyben már széltében folyt a balázsfalvi gyűlés szervezése. A gyűlés szeptember 16-án nyílt meg és 28-áig maradt együtt. Főbb határozatai: a rögtönbíróóságok szűnjenek meg; legyen vége a robotnak és az újoncállításnak; állítsák fel a román nemzetőrséget; a románság nem fogadja el érvényesnek az uniót; nem ismeri el a magyar minisztérium joghatóságát sem; tartassék erdélyi országgyűlés, s ezen a románság is számarányának megfelelően képviselve legyen; az osztrák alkotmány terjesztessék ki Erdélyre; alakuljon ideiglenes erdélyi kormány. „Ettől kezdve a nép kizárólag fegyverkezéssel s főképp lánzsakészítéssel foglalkozott, a román nemzetőröket a szabadságolt katonák tanították... Benne volt tehát Erdély a forradalom örvényében.”⁶

Szeptember 26.

Lelkem, jó Anyám! Kedves jó Titim! Mennyire lelkemig hatott Jósi két leveleiből sajnosan és fájdalommal értett keserves helyzetök, azt én leírni nem vagyok képes, de érzem mélyen, s talán fájdalommal indulatján erőt sem tudnék venni, ha a jó Istennek abbéli kegyelme nem vigasztalna, hogy ha csakugyan el kelle a vész elől futniuk, s házukat elhagyniuk, az Isteni gondviselés legalább oly biztos helyre és oly bizodalmas jó emberek közé vezette, hol csak Isten egészséget adjon, a sorsnak ez, amint remélem, csak kevés ideig tartandó végzését könnyebben felejtethik, s a házoktól távollét fogyatkozásait kevesebbé érezhetik. Az Isten áldja meg Koronkákát jóságukért, nem lesz soha ez előttem feledve – mind a befogadásért, mind a szíves ápolásért ezernyi ezer hála nékiek!...

Mintha előérzetem lett volna magokra néző valami veszély iránt, a múlt héten küldött levelemben Jósit arra kértem, ne jöjjön még haza, maradjon magoknál, míg a balázsfalvi gyűlés, melynek rémítő híre ide is eljutott, szét nem oszlik. Kértem magokat, hogy ha ott veszélyt látnak, jöjjenek haza; nem tudom, miért nem tették inkább ezt, bár e napokban erre utazni nem kis feladat volt, félelmes, és nem ok nélkül, de megtámadásokról tudomásunk nincs. Most ismétlem igen szíves kérésemet, ha csak egy mód van, jöjjenek ide haza, itt most minden csendes, a szélbeli oláhok készülteiről való hírek lecsillapultak, ember, nemzetőr, honvéd temérdek van, Kolozsvárt könnyen nem támadja meg senki, és ha tenné, nem tudja, mit cselekszik. De teszem [fel], valamikor ezután

⁵ Szeptember közepén felmentették beosztásából. L.: Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban, 1848-49. Budapest, 1983. 371. o.

⁶ Jakab: i. m. 370. o.

érjen bennünket is valami veszedelem, mitől most még nem tarthatunk, a vész óráiban is együtt lenni a szerettekkel megnyugtató érzés! Ide talán szegény [Gaál] Miklós is eljöhete.

A lelkem Anyámat megnyugtathatom, hogy mi Istennek hála mind a négyen jól vagyunk, továbbá hogy a nemzetőrségbeni szolgálat alól fel vagyok mentve az ajánlott váltáságon elfogadása mellett. Őrizze és óvja Isten magokat, hogy mentől előbb vagy itt ölthessük, vagy legalább békességben létükről tudomást vehessünk.

Szeptember 26.

Édes Jósi Barátom! E hó 17 és 20-án írott leveleid méjjen megráztak; e súlyt érzem most is, bárha másfelől vigasztalást nyújt a te ritka jószágod, barátságod, a lelkem Anyáméknak [Koronka] Lacziéknál oly biztos helyen létök, hol tudom, leghívebb karokkal fogadtatnak, ápoltatnak. Megrázott nem annyira hazunnani menekülésre kényszerülések, mint azon szerencsétlenségeknek előképzete, melyek Adámoson és környékén történhetnek, melyeknek Miklós és mindenök áldozatja lehet. A balázsfalvi gyűlés céljáról ide is sok kedvetlen és csüggesztő hírek hatottak, s éppen ezért közelebbről egyik levelemben arra kértelek volt, ne távozz szegény Anyám és Titi mellől, maradj velök mindaddig, míg veszély fenyegeti őket; talán tollamban volt félig még e bizalmas felhívás, midőn te már meg is tetted azt, mi szívem óhajta volt, és őket biztos, forrón ölelő karok közé vezetted. Tedd ezt a szívességet, kérlek, tovább is irántok, hogy maradj velök mindaddig, míg vagy Adámosra, vagy ha ebbéli esdeklésem megnyerhetném, ide haza vezérelheted őket...

Itt néhány nap óta a rossz hírek lecsillapultak, Bethlen János⁷ és mások jártak Urbánál,⁸ és azon nyilatkozatot vették tőle, hogy ő magyar szomszédaival barátságban kíván élni, s míg felyülről rendeletet nem kap, senki ellen megátmadólag föllépni nem fog. Jellasisról újabb tudósítás nincs, Teleki [Ádám] Grätzbe [Grazba] illant. Arról, mikor szüenend meg a kormánysszék, mit sem tudunk, elég, hogy vége neki.

Ma nagy ünnepéllyel megtörtént a nemzetőrség felesketése a tanácsház előtt, temérdek nép, s azok közt az egész kormánysszék jelenlétében. Magasztos volt ez ünnep, s a nagy számú fegyveres nemzetőrség látása új életet öntött a városiakba, és hihetővé tevő, hogy az minden gyakorlatlansága mellett szükség esetében jó szolgálatot tehet a város oltalmában. Kivéve azt, hogy a sok vitézek benn és kinn nyüzsgése tábori képet ad a városnak, s ottan-ottan még jóízű álmunkból is fölver a dobszó, különben most csendesen vagyunk, s reméljük, hogy a dolgok jobbra fordultával békére is jutunk. A kir. biztos⁹ hazajött volt, de tegnap ismét elutazott, mint mondják, vissza Balázsfalvára, ő tán csendet eszközölné ott.

Ma kaptam Miklósnak Bényéről 24-én írt levelét; azt írja, hogy Janku [Avram Iancu] – mint biztos embereitől értette – meghagyta embereinek, hogyha őtet még Balázsfalván látják, tüstént löjék meg, mert tőle ott sem nyughatnak, s ezért ő felmenend Sztmártonba [Dicsőszentmárton]. Ezért is erősen búsulok, ha valahogy veszély érné szegényt, Isten őrizzen ilyen csapástól. Én részemről erősen tartok attól, hogy ha most el is oszlanak az oláhok Balázsfalváról, majd megint egyet gondolnak, megint felgyűlnek, s bosszújukat úzik akkor, midőn az idő viszontagságai meg sem engedik szegény Anyáméknak menekülhetni, és éppen ezért találnám jónak, ha ide haza szállanának, a télen itt maradnának, itt legalább együtt lehetünk. Adámoson Miklós – kit szintén szívesen látunk, ha eljöne – elrendez mindet úgy, amint lehet, de még a gondolatjától is irtódom, mit fognak Adámoson szegények védtelenül csinálni egész télen? [Maros] Vásárhelyt is nagyon bajos lenni, bárha sok jó emberek közt is, mert rájuk nézve csak idegen hely biz az, aztán ki áll jót,

⁷ Bethleni gróf Bethlen János udvarhelyszéki követ az erdélyi országgyűléseken, 1848 szeptemberében báró Vay Miklós királyi biztos segédje, az agyagfalvi gyűlésen a székelység egyik vezetője.

⁸ Karl Urban alezredesi, majd ezredesi rangban a 2. oláh határezred parancsnoka Naszódon. Szeptember 14-i proklamációjában az unió ellen lépett fel, Észak-Erdély kormányzójának képzelte magát. *Jakab*: i. m. 359. o.

⁹ Báró Vay Miklós.

ha ott is nem történhetnek e demonstrációk? Hogy pedig egész télen Lacziéknál maradjanak, ez visszaélés lenne az ő jóságokkal, mind e mellett nagy alkalmatlanság nékiek is.

A Kancellárnak¹⁰ még nem, mert az igazgatást csak tegnap előtt vette át, de Szegedi úrnak¹¹ megjelentetem, hol vagy és miért nem jöhetsz még. Sajnálkozott sorsotokon, s azt izeni, hogy késedelmed feltudatni nem fog. Mire hazajössz, talán kormányszék sem lesz többé... Néked áldást és minden jókat kívánok, igaz barátod.

Szeptember 29.

Kedves Barátom Laczi! ...Köszönet, ezer hálás köszönet néktek részünkről is a kedves édes Anyánkkal és testvéremmel éreztetett baráti, igaz szeretetekért s körülek tett gondos ápolástokért, mely más körülmények közt is, de kivált a mostaniakban mind őket, mind bennünket a leghálásb érzetekre kötelezett irántatok. Én megszolgálni nem tudom eléggé mindezeket, áldjon meg az ég boldogsággal...

Balászfalváról azt halljuk, hogy az oláhok eltakarodtak, csak kevés számmal maradván ott – mennyiben igaz, nem tudjuk. Tegnap éjjel itt a sorkatonaság és önkéntesek közt szinte kitörő összekoccanás volt, mi abból eredt, hogy a Szebenbe visszahívott gránátosok keresztül menőleg itt állomásozván, közülök többen az önkéntesek közé átállni szándékoztak, mit a sorkatonaság észrevévén a kaszárnya téren tömeges kiállással s a gránátosok elindulásáig ekénti örködéssel gátolt meg. Az összeütközés az önkéntesekkel csupán szóbeli kölcsönös szidalmakban történt, s a dolog az illetők által elfojtatott, a polgári őrség nem vett részt benne. Ennek következtése lett, hogy tegnap a Kormányzó¹² kapujából az ott álló egy őr is elvétellett, s a kapus ez iránti felszólítására az választottat, hogy adjon őrt a magyar minisztérium. Így állunk... Az ég áldjon mindnyájatokat.

Október 6.

Édes, kedves Miklós! Becses levelére már rég kell vala válaszolnom, de időt nem kaptam reá, mivel mióta megtudtam szegény Anyáméknak Koronkákéhoz meneküléseket, minden postán irtam nekik, Jósinnak vagy Koronkának, és így sok egyéb bajaim közt is az időből mindenkor kifogytam, kérem, ne nehezteljen érette. Jósintól utoljára 30káról kaptam levelet, melyben arról tudósít, miként Anyámék a hazamenetelre magától várják a felszabadítást, és talán kedden, azaz ma haza szállanak, a Kolozsvárra igen vagy nem jövetelt magával együtt határozandók el.

Lelkem erősen fáj és fáj most is a történetekért és mindnyájok ingatag, félelemteljes helyzetekért, s ahelyett, hogy valami vigaszt találjak, hova tovább beljebb süllyedek a mély aggodásba és fájdalomba, mely jövődönk iránt keblemet dúlja. Sokszorozza ezt abbéli keserőségem, hogy egymástól oly távol vagyunk, s éppen ez okból minden levelemben arra kérem szegény Anyámékat, jöjjenek télire Kolozsvárra, ne nyomorogjanak idegen helyen, itt talán az Isten megoltalmaz a veszedelemtől, és ha ér bármi, együtt ér, a vész perceiben az együttlét vigasztalna. Oda foglaltam magát is, mert édes jó Miklós mi egymáséi vagyunk, csupán ahhoz nem nyújthattam magamnak reményt, hogy maga, mint a megye tisztje, ezt és házát egyszerre, hosszú időre elhagyhassa. Az Isten szent nevére kérem, gondolják meg együtt is, ha a falun csakugyan könnyebben kitorhető s életüket is kockáztató vész elkerülése tekintetéből nem lesz-e tanácsosb mindhármoknak ide jőni, vagy legalább a lellem Anyámat és Titit bátorságba helyezettetni, hiszen itt mégis csak nagyobb

¹⁰ Szárhegyi gróf Lázár László főkormányzékai tanácsnok, a kancellária vezetője.

¹¹ Zetelaki Szegedi Mihály guberniumi titoknok, Kőrmöczy József közvetlen felettese.

¹² Gróf Teleki József főkormányzó, a gubernium elnöke. Távollétében gróf Mikó Imre töltötte be a kormányzék elnöki tisztét. *Szűcs Sebestyén*: A kormánybiztosi intézmény kialakulása 1848-ban. Budapest, 1972. 146. o.

lenne a bátorság, mint falun. Késedelmök még nagyobb veszélyt hozhat, az ide jöhetést meggátolhatja, s csak azon vesszük észre, hogy egymástól talán örökre elszakasztva leszünk.

Itt tegnap nagy zűrzavar és szinte gonosz demonstráció vala. A kormányzéknek hivatalosan értésére esvén, miként B.¹³ a székely nemzetet fegyveresen tartandó nagy nemzeti gyűlésre, az agyagfalvi rétre szólította fel tegnapelőtt, tanácsban ezen gyűlés tartásának betiltását elhatározta, s e tárgyban az illető rendeletek kibocsátandók valának. Ezt megtudván az önkéntesek nagy csoportban, fegyveresen az expediturára rohantak, a letisztázás alatt lévő rendeleteket részint elszedték, részint széttépték, s még nagyobb számmal, temérdek nép kíséretében B. Kemény Ferencz¹⁴ elnökre mentek, ötlet fenyegetések közt a határozat visszavételére és a kibocsátani intézett rendeletek tüsténti megsemmisítésére szólították fel, mire Óexja [Óexcellenciája] mindent megígérvén, a vész lecsillapult. Még szerdán reggel, tehát a határozatot megelőzőleg gr. Mikó is Vásárhelyre elutazott sietve, mit teend, nem tudjuk. A fellépők elkeseredését az nevelte leginkább, hogy a kormányzék az oláhoknak már három gyűlés tartásában megegyezett, és e jogot a székelyektől igazságtalanul megtagadta. Fekete Samut,¹⁵ ki a rendeleteket expedialta, ugyancsak az önkéntesek megintették, hogy két óra alatt elhordja magát a városból, különben szörnyet hal, s ma feleségestől el is utazott haza. S. M.¹⁶ nem volt a tanácsban, mert két hét óta szabadsággal él, s ezért ellene ezúttal föllépés nem történt, pedig féltettem.

Hír szerint Jellasitsot a magyar sereg összetiporta, némelyek szerint őt magát is elfogta, mások szerint Bécsbe menekült. Gr. Zichy Ödönt pedig, kit áruláson értek, felakasztották. Valóságokról részemről nem kezeskedem.

Berzenczey László székelyföldi kormánybiztos, hatáskörét túllépve, önkényesen, ideiglenes székely kormány és nemzetgyűlés alakítása céljából hívta össze az agyagfalvi gyűlést, nem számolva a kockázattal, hogy ez olaj a már amúgy is szinte az egész Alsó-Fehér vármegyét, Maros- és Küküllő-völgyet elárasztó tüzre. Gróf Mikó megkísérelte a kormánybiztos felhívásának visszavonására bírni, de sikertelenül. Beleegyezett tehát abba, hogy a gyűlés október 16-án a kormányzék utólagos engedélye alapján és felügyelete alatt tartassék meg.¹⁷

Október 6.

Édes lelkem, jó Anyám! Jósi leveléből értesültem, hogy lelkem Anyámék talán ma visszamennek Ádámosra, óhajtanám szívemből, ha egészségesen érhetnének vissza, és lelki csendességben lehetnének ottan. De alig hiszem, hogy e csendességet sokáig élvezhessék, azért jónak látám, ha mindnyájan, de legalább édes Anyám és Titi mentől elébb hazajönnének, mert megvallom, így a távolban erősen nyugtalan vagyok édes Anyámékért. Hallunk elég rossz hírt, de mind csak reméljük, hogy még jobbra fordulhatnak a dolgok, s e népes várost veszély oly hamar csak nem éri, mint egy néptelen, magános falut. Ha lelkem Anyámék ide jönnek, egy-egy kis lármát, futást-lótást meglehet hallanak, látnak, de ezektől most falun sincs mentve senki, és ha együtt leszünk, egymást felbátorítjuk... Az ég áldja és óvja minden rossztól mindnyájokat.

Irreális remény volt, hogy a Marosvásárhelyre menekült család e napokban visszaköltözhet Ádámosra, vagy Kolozsvárra. A Maros-, a Kis- és Nagy-Küküllő-menti falvakban akkor már lándzsás-fegyveres román csoportok gyülekeztek és garázdálkodtak.

¹³ Berzenczey László, a Székelyföldre kiküldött kormánybiztos arra kapott felhatalmazást, hogy a székelyekből 1500-3000 fős könnyűlovas csapatot szervezzen. *Szücs*: i. m. 170. o.

¹⁴ Báró Kemény Ferenc főkormányzék tanácsnok, az elnök helyettese.

¹⁵ Nagykedei Fekete Samu főkormányzék fogalmazó.

¹⁶ Enlaki Sala Mihály főkormányzék tanácsnok, Pákei rokona.

¹⁷ *Jakab*: i. m. 378., 382-383. o.

Jakab Elek írja: öt Mátyás-husár társával Kolozsvárról Kövendre indult azzal a feladattal, hogy az aranyosszéki küldötteket Marosvásárhelyen át Agyagfalvára kísérik.¹⁸ Már Hadrévnél gyakorlatozó román csapatba ütköztek. Radnóton vasvillával, lándzsával rohanták meg őket, tüzharc kezdődött, a környékbeli harangokat félreverték, s mintegy 800-900 fős tömeg vette üldözőbe a maroknyi küldöttséget és kíséretét. Ilyen körülmények között életveszélyes kaland lett volna visszatérni a Kis-Küküllő mentén fekvő Ádámosra, vagy megkísérelni a hazautazást Kolozsvárra.

Október 24.

Édes lelkem, jó Anyám! Hosszas aggodalmak és tünődések után, melyek közt a lelkem Anyámék sorsa iránti bizonytalanság miatt napokig valánk, értesülénk végre a kedves jó Titi Görgényből e hó 18án írt becses leveléből, hogy hála Istennek veszélyen kívül vannak, és hogy még biztosabb helyre menni szándékoznak, hol a Mindenható szent Isten életüket megtartja és megóvja minden veszélytől. Fáj a lelkemnek, kimondhatatlanul fáj, hogy a sors bennünket oly messze távolított egymástól, hogy annyi reménykedéseim után is a lelkem Anyámék ide nem jöhettek. De áldom a Gondviselést e munkájáért, mert már most reánk közelít a veszély – hogy mekkora, Isten tudja. Itt is szüntelen zavarok, lármák vannak.

A városi összes nép, ide érte a falukról ide csoportozott számtalan magyarságot, fegyverben áll, s mi legalább azt hisszük, valami nagy és csak katonai gyakorlott sereggel erősített megtámadásnak kell annak lenni, melyet ez összes fegyveres nép visszaverni képes ne legyen. Várjuk a székelységet s Magyarhonból az ágyúkat is minden órán, melyek hír szerint Pestről már útban vannak. Csupán oláh megtámadástól itt félni nem lehet, próbáljanak csak ide jöni, a nép el van keseredve, szánva mindenre. Falukon és apróbb városokban már történtek megrohanások, pusztítások, öldöklések, s ezek hírei érzékeny hatást tesznek reánk is, de ide nehezen hiszem, hogy törni merjenek, hol ennyi a nép és védelem. A környékből való magyar, sőt még oláh helységek is nemzeti zászlókkal a király és a magyar alkotmány oltalmára mint nemzetőrök az esküt letették, s ezek szükség esetében egyesülve a városi néppel bizony roppant sereget képezendek. Adja az ég, hogy ne legyen szükség rá. Mi bízunk is abban, hogy a szegény magyarok igazságos ügyét az Úr Isten nem hadja el... Legyenek szívesek gyakran írni és tudatni hol és hogyan létüket.

Október 27.

Édes, kedves jó Titim! Közlebbi keddi postán válaszolék azon becses levelére, melyben tudomra adta, hogy Görgénybe visszamentek, Jósi pedig hozzátette, hogy onnan tovább is menendők. A levelet Dersinek¹⁹ címeztem, de tartok tőle, nem juthat kezökbe, mert az eddigi tudomás szerint a közlekedés fenn van akadva, és a levelek a postákon sincsenek bátorságban. Minden esetre újólág írok... Egyébiránt eddigi méjj bánatunk, aggodalmaink és félelmeink közt is, hála az égnek, mind a négyen jól vagyunk, a gyermekek vidámitnak ártatlan játékaikkal keserű perceinkben, egyébben ugysem leljük semmi örömünket. Miklósnak a két felső foga kijött...

Október 30.

¹⁸ *Jakab*: i. m. 387-391. o.

¹⁹ Dersi János Küküllő megyei számvevő, a dersi unitárius egyházközösség kurátora.

Édes, kedves jó Titim! ...Amily erősen fájt s fájni fog mindig szívemnek, hogy magok ide nem jöhetének, éppen oly nagy vigasztalást leltünk a mennyei Gondviselés azon munkájában, hogy magok jó korán és biztos helyre menekülhettek, s legalább életök mentve van. Azonban nincs percz, melyben ne aggódjunk azon, valjon mi történt vagy történend Adámoson? Mindenfelé tudakozódok, ma Gr. Telekinél²⁰ is voltam, de senki semmit sem tud a környékből. Már történt legyen vagy történjék ezután bármi, ha Isten úgy akarta, nem tehetünk róla, azon meg kell nyugodnunk. Megvallom, erősen féltettem szegény Miklóst, de lám, jó az Isten, s nem hadja el az embert a vész óráiban. Most csak azon egy óhajításunk van, hogy a mennyei Gondviselés adjon mindnyájoknak jó egészséget s türelmes szívet elhordozni a sors csapásait, s vigasztalást lelni abban, hogy e csapás most közös minden embernek, ki magyarnak született, bár ha egyike sem érdemelte azt.

Mindenfelől omlanak ide a rossz hírek, sokszor valótlant is hallunk eleget, miből önként foly, hogy bizony nekünk is jut a félelemből, aggodalomból bőven. A jövőendő titkait homály fedi, mi sors vár ránk, Isten tudja. Itt rémítő sok az ember, kivált hogy a nemesség is itt találja menhelyét közelebbi és távolabbi falvakból. A város nagyon népes, fegyveres erő elég, s bizunk abban, hogy ily népes, elszánt lakosságú várost nem kis feladat lesz bármily ellenségnek megtámadni és azon győzedelmeskedni. Várjuk a székelyek közeledését is, de nem tudjuk, mikorra érnek ide, lépteiket titokban teszik, még mostani állomásokról sem hallunk semmi bizonyost. Így félelem és jó remény közt éljük le egyik napunkat a más után. Legyen bármi szomorú következése a megyei mozgalmaknak, legyen győződve arról édes Titim, hogy utolsó filléremet is, ha mit Isten jóvoltából megtarthatok, magokkal meg fogom osztani.

Október 30.

Lelkem, kedves jó Anyám! Mióta megtudtam Görgénybe másodszor lett szerencsés meneküléseket, már két levelet küldöttem postán Dersi úr kezébe továbbküldés végett, de alig hiszem, hogy kaphatták volna, mert Kolozsvár és Mvásárhely közt a közlekedés fennakadt volt, hír szerint a levelek feltartóztattak, és Isten tudja, mi történt velök. Csak azért sajnálnám ezek eltévedését, hogy a lelkem Anyámék rólunk azóta mit sem tudhattak, s tudom, mennyire nyugtalanok érettünk. Egyébért nem tűnődöm rajta, mert semmi olyast, mi bárki által elolvasható ne volna, nem írtam, sőt még újságok írását is, a sok rossz hír közül nem tudva, mi való és mi koholmány, szántsándékkal elmellőztem.

Már nincs egyéb hátra drága, kedves jó Anyám, mint a mennyei Gondviselésre bízni magunkat és megnyugodni a sors végzésén, melyet nem mi magunk okoztunk magunknak, és keresztényi lélekkel tűrni, mit az ránk mért. Hogy pedig ezt nyugodtabban tehessék, tudatni kívánom – a bennünket is minden perczben és számtalan okokból környező aggodalmak közt is –, a gyermekekkel együtt Isten kegyelméből egészségben vagyunk, ezeknek mind eddig semmi bajok nem volt, sőt szépen nőnek, épülnek, ügyesednek, és minket kedves játékaikkal felvidítanak. Róza ugyan nem sokat ül itthon, mert reggel már fut a Nagymamához, és csak hálni jön haza, de Miklós elég örömet okoz pajkosságával, elevenségével, nyájasságával. Bár csak lelkem Anyám láthatná őket s gyönyörködhetnék bennök!

Egyéb állapotunkról csak annyit említek, hogy mi is sok ijedséget állunk ki részint égések mián, mi már kétszer volt, de messze és nagy kár nélkül, részint a sok rosszabbnál rosszabb hírek miatt, melyek sokszor nem is valósulnak, de képesek az ember lelkét mégis megrázni. Fájlaljuk erősen a sok magyar testvéreinken s vagyonaikon itt-amott elkövetett kínzásokat, dúlásokat, rablásokat, öldökléseket, s borzadunk, ha csak elgondoljuk, mik történhetnek még ezután. De mindezek s hasonló hírek közt bizunk Istenben és kegyes gondviselésében, hogy tőlünk talán a hasonló veszélyeket eltávoztatandja.

²⁰ Gróf Teleki József főkormányzó, a gubernium elnöke.

November 3.

Édes kedves jó Titim! E hó [helyesen: október] 18dika óta magokról levelet, tudósítást nem kaptunk, még azt sem tudjuk bizonyosan, hol vannak, nem csuda tehát, ha magokérti aggodalmam és nyugtalanságom már csaknem a tetőpontra hágott, s azon szíves kérés ismétlésére bíró, az Istenért tudósítsanak valami úton-módon környületesen hol- és hogylétekről.

Jósiról sem hallok semmit, érte is untalan tűnődöm, vajjon hol van, nem beteg-e, nem érte-e szegényt valami baj? Ha még magok körül van, ugyan jó, de ha haza szándékozik, vigyázzon magára, nehogy baj érje, fájna szívemnek, ha miattunk valami történne vele. A Kancellárnak is nagy gondja van reá, mindegyre kérdezi, mit tudok róla, mit magokról, s ha Jósi nem jön-e még haza, ezt pedig nem azért, mintha dolog és reá szükség volna, mert még annyi dolog sincs, hogy én elfoglaldjam vele, hanem csupán az irántai jószívűségéből és nyugtalanságból ... Adámosról máig sem hallottam semmi bizonyost.

P. s. A Ladamosi²¹ Tiszt[eletes] Végh Szebenből Jósinak és Feketének címzett levelében azon szomorú tudósítást tette, hogy az oláhok Ladamosot is felprédálták, a szalmát és pinczebeli gabonát azonban még akkor nem bántották, s a pincze az oláh pap pecsétje, gondviselése alatt van. Fekete ezen levelet beadván a Consistoriumba,²² ez a mai napon a királyi biztoshoz folyamodott, ha valahogy a további prédálást meggátolhatná, s egyéb intézkedést is tett. Ezt Jósinak, ha még ott lenne, tudomásul, de oly kéressel írom, nehogy Ladamosra menjen, mert életét teendő ki bizonyos veszélynek.

Dátum nélkül [november végén]

Kedves, drága jó Titim! Azon zűrzavaros, kedvetlen napok után, melyeket utoljára küldött levelem után mi és szegény kolozsváriak leélénk, és annak reményében, hogy a postajárás felszabadultával leveletem talán megkaphatják, e levél írását megkísértem. Mi, Istennek hála, mindnyájan életben és egészségben vagyunk. Ezen örvendetes hírt óhajtanám magokról is már valahára hallani, kikről október 18ka óta, keblem kínos fájdalmára semmi megnyugtatót nem, s csupán Dersi november 3kai néhány sorából tudhattam annyit meg, hogy magok Kibében vannak; azóta levelöket nem kaptam, hihetőleg azon okból, miért én nem küldhettem magoknak...

Kolozsvárt azóta sok történt, miért mi szünteleni félelmek és rettegések közt éltük le néhány hetünket, de veszedelem, hála az égnek, mi sem ért eddigelé. Hiszem, elég rémítő hír szárnyalt el magokhoz is rólunk, mely a képzelet szárnyán repülve odaérkezéig még sokkal nagyobbodott. Sorsunk valósága röviden ezekben áll:

Urbán ezredes, miután Deését és Szamosújvárt bevette, készülöben volt Kolozsvár felé; e közben többszöri félelmet kelle kiállanunk azon alaptalanul koholt hírekre, miszerint az oláhok Kolozsvárt akarják megrohanni. November 11én a nemzetőrség nagy része Kossuth-lovasokkal, önkéntesekkel, székely huszárokkal és lándzsás gyalogokkal elibe ment Urbánnak Szamosújvárig. Itt a városon kívül csata kezdetett, de szerencsétlen kimenetellel, mert az egész kolozsvári tábor megfutamodott, és ki ahogy jöhetett, hazajött. Urbán tehát 16-án Kolozsvár felé közeledett, s azon nap este a Kolozsvárról elibe ment tábor Szamosfalván innen az előcsapattal megütközött, s ezt visszavonulni kénytette. Azonban a tábor azon hírre, hogy Kolozsvár elhatározta magát feladni, a városba visszatakarodott. Kossuth lovasok, önkéntesek és a segítségre jött temérdek magyarországi nép még azon éjjel Magyarország felé kivonultak, a nemzetőrség fegyverzetét mind letette sokan közülük is a többiekkel együtt kimentek. B. Vayt és Baldaccit²³ magokkal vitték.

²¹ Ladamos Alsó-Fehér vármegyei község Vízaknától északra.

²² Az unitárius egyháztanácsról van szó.

²³ Báró Baldacci Manó tábornok, a felső-erdélyi csapatok főparancsnoka. *Bona*: Táborkok... i. m. 353. o.

E szerint Kolozsvár nagy rémulés és kétségbeesés közt védelem nélkül maradván, még azon éjjel Gr. Mikó és Groisz²⁴ elküldtek Urbánhoz Válaszútra kijelenteni, miként a város magát feladja. Másnap ezek egy békelevéllel tértek vissza, melynek több pontjai közt a személy- és vagyonbátorság biztosított, a nemzetőrség lefegyvereztetni határozottatott. 18kán a cs. k. katonaság ünnepélyesen beszállott, néhány nap alatt házainkra és középületekre sárga-fekete lobogók tétettek, és mi ma teljesen katonai kormány alatt, egyúttal fedezete alatt élet- és vagyonbátorságban vagyunk. Azonban most sem minden rettegés nélkül, mert körülöttünk itt-amott részint magyarországi, részint oláh táborok állanak.

Minő napjaink és óráink lehettek a csak röviden vázolhatott szerencsétlen idő alatt, képzelhetik. Az uraságok innen, többnyire azon éjjel, midőn a feladás volt, Magyarországra kiutaztak, sokan a nemesek és városi háznépek közül is, nekünk hová szaladni nem volt. [Sala] Mihály bátyáméknál gyűltünk össze, Elekék, Sámuelék²⁵ mind, ott háltunk szinte két hétig, mely idő alatt én egy nagy fluxust is állottam ki. Első szobáinkat átadtuk Törökéknek,²⁶ s ösmerőseink közül még mások is húzták ide magokat. Múlt hétfőn gyermekestől hazaköltöztünk, s azóta csendesen vagyunk. Kedvetlen helyzetünkben még azon baj is ért, hogy béresem megholt, főzőnk, Ágnes és Mari az önkéntesek után elszöktek. Főzőnk már van, a Miklós volt félmejjű dajkája.

Körülbé [a környéken] mondhatni csaknem minden falvak ki vannak prédálva, sok helyt a városok, falvak felégetve. K. Szentkirály is e szomorú sorsra jutván, ott a magyarok nagy részét, s azok közt szegény Törökné apját és anyját is megölték, testvérét elrabolták. Szegény Szentkirályi-néekat is nagy csapások érték. Mózsát elfogták és Szebenbe vitték, Mariskának Zalatinán mindenét felpredálták. Jóó Dénes²⁷ megholt ijedtében. Sokan ágyba estek a félelem mián. Borzasztó, miket hall az ember mindenfelől, minő sorsra jutott a szegény magyarság. De talán végit adja az Isten mindezeknek. A katonai kormány, együtt a kormányzóval – mely őfelségétől e hó 12-ről gróf Mikóhoz jött handbilét által régi állapotjába és hatóságába vissza van helyezve – módját fogják találni hazánk szerencsétlen állapotja megszüntetésének, s a csend s béke helyreállításának.

A gyermekek annyiban szerencsések, hogy a mi gondjainkból és borzadalmainkból részt nem vettek. Róza igen kedves, ügyes gyermekké vált, Miklós ép, mint a makk, vig, játékos, s ha Isten megóvja valami betegségtől, Karácsonyig alkalmasint jární fog tudni magára is. Mindnyájan tisztelik, csókolják kezeiket.

Pákei nagy vonalakban helyesen adja vissza a történetet, tömör előadásában azonban nem jut hely fontos részleteknek; egyébként tarthatott attól, hogy levele idegen kézbe kerül. Nem ír például arról, hogy amikor elterjedt a hír: Urbán csapatai már Szamosfalván vannak, polgárok, nemzetőrök tömege gyűlt össze Vay Miklós királyi biztos piactéri lakása előtt, s követelte, hogy vezesse őket Urbán ellen. Amint kilépett a kapun, puskagolyó süvített el a feje mellett. Mintha észre sem vette volna, csak ennyit mondott: – Menjünk, uraim! – És megindult. Esett, fia ernyőt tartott fölé. Közeledve a Nádas hídjához, egyre kevesebben jöttek utána, a hídnál már csak ketten voltak, apa és fia. – Mehetünk vissza – mondta ekkor Vay –, ketten úgysem verjük meg Urbánt az egy szál esernyővel. – Ugyanakkor a Városháza előtt is háborgó sokaság gyülekezett. Groisz Gusztáv főbíró kijött az erkélyre, s Urbán feladást követelő levelét felmutatva közölte, mivel a várost a feldúlás veszélye fenyegeti, odabent épp arról tanácskoznak, hogy kapitulálni kellene. Alig hogy e szót kiejtette, mellette is golyó vágódott a falba; egy csizmadia lőtt rá, de szerencsére valaki félrelökte a puskacsövet.²⁸ A városi tanács éjfélig tartó vita után végül is a feladás mellett döntött.

²⁴ Groisz Gusztáv 1847-49-ben Kolozsvár főbírája.

²⁵ A Sala család tagjai: Elek Kolozs vármegyei főbíró, Sámuel főkormányászéki fogalmazó.

²⁶ Valószínűleg törökfalvi Török Elek guberniumi hites jegyző családja.

²⁷ Szemerjai Jóó Dénes számvevő a tartományi számvevő hivatalnál.

²⁸ Egy volt honvéd (szentkatolnai Bíró Lajos): Kolozsvár feladása. *Magyar Polgár*, 1882. június 29., július 2.; Nyárády Gábor: Elfelejtett írás Bem erdélyi hadműveleteiről. Szentkatolnai Bíró Lajos emlékezései. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1993. 2. szám, 107-127. o.; OL R 341 12/a cs.

A császári sereg – körülbelül 4000 fő – november 18-án délben masírozott be Kolozsvárra, előzőleg közhírré téve a parancsnok fenyegetését: ha csak egyetlen lövés is eldördül, szabad rablást enged a katonáinak. Nem lőtt senki rájuk, rémület ült a városban, elhagyatott utcák fogadták a bevonulókat, néhol már sárga-fekete zászló lengett. S hamarosan szinte hemzsegni kezdtek az őrzőjáratok mindenütt.

Urbán ezredes első dolga az volt, hogy feloszlatta az uniópárti városi tanácsot, s hirdetményben tette közzé, hogy a hivatali ügyintézés átmenetileg a Városháza földszintjének néhány helyiségében lesz. November 20-án éjjel 11-kor maga elé rendelte és feltétlen engedelmességre szólította fel a kormányzók tanácsnokait; ha vonakodnának – jelentette ki –, lázadókhöz méltó módon bánik velük. A nyílt erőszaknak engedni kellett, noha az eljárás teljesen törvénytelen volt, s ellentmondott a Pákei által említett királyi „handbilétnek” is. Ugyanígy durva önkénnyel rúgták fel a kapitulációs megállapodás valamennyi pontját. Kétszáz ezer forint sarcot vetettek ki a városra, a katonaság élelmészét nem a fennálló szabályok szerint, hanem erőszakos rekvirálással teremtették elő. Az iskolákból laktanyák lettek, a nagyobb házakban tíz-húsz vagy még több katonát szállásoltak el. Elrendelték a fegyverek kötelező beszolgáltatását (állítólag 4-5 ezer fegyvert gyűjtöttek be). November 22-én éjjel több személyt – köztük gróf Kemény Simont – elfogtak, és Szebenbe hurcoltak. Bezáratták a színházat, a kaszinót, a házkapuknak nappal is zárva kellett lenniük. Tilos volt a várost elhagyni, az utcán csoportosulni; ha négy-öt ember összetalálkozott, szétkergették őket. Miért, miért nem, még a harangozást is betiltották. A posta eleinte teljesen megbénult, később is akadozott, a helyi sajtó megszűnt, csak szebeni és bécsi lapok érkeztek olykor a városba. Kolozsvár a császári had csizmája alatt szenvedett.²⁹

December 8.

Drága, kedves jó Anyánk! Szorongó kebellem azért, mivel hol- és hogylétéről már hét hetek óta semmi tudósítást nem vettünk, mégis a mennyei Gondviselésbe vetett abbeli erős bizalmunkkal, hogy Isten mostani kedvetlen és szerencsétlen helyzetökben is becses életét megtartotta, s a balsors üldözései közt is mindazok elviselésére, melyeket a végzés rámért, testi-lelki erővel megáldotta, írjuk e tisztelő levelünket, s kívánjuk közelgő nevenapját szívünk azon legforróbb óhajlásával szerencsételtetni, hogy a mennyei Gondviselés engedje nekünk kedves jó Anyánk életének még soká örvendhetni. Adja Isten, hogy mihelyt a mostani szomorú események szülte félelmes állapot engedendi, mindnyájukat idegen földön hányódásaik és nyomorgásaik után Kolozsvárt, saját házaikban forró kebellem ölelve viszonthathassuk, s szomorú helyzetök enyhítésében bármi áldozatai készséggel résztvehessünk.

December 8.

Édes, kedves jó Titim! Ma egy hete a fennakadva volt közlekedés valamennyirei kinyíltával próbát tevék magának levelet küldeni, azt postán, külön felkérő levél mellett régi jó barátom, Vályi Károly Mvásárhelyi postamester kezébe küldve, s bár reményem van, hogy azt ő az általam előadott módok valamelyikén szíveskedett is oda, hol magok szegény szerencsétlenek hányódnak, vetődnek, elküldeni, mindazáltal sem tőle választ, sem retour recepisset vissza, sem magoktól levelet mindeddig nem kapván, a legnagyobb fájdalommal és nyugtalansággal küszködöm magokért, s nem ok nélkül, mert már hét hete lesz holnap, hogy egy betűjüket sem láttam, mi arról megnyugtathasson, hogy hol állapodtak meg, valamelyikőket nem érte-e baleset és újabb szomorúság? Az Isten szerelméért, kérem, írjanak bár csak két betűt, hogy szűnjék rettentő kínom...

²⁹ *Jakab*: i. m. 430-431. o.; *Honvéd* (Kolozsvár), 1849. január 9., 10., 11., 12.

Hát már kedves jó Titim, még most sem gondolkodnak arról, hogy hazaszálljanak? Vagy talán újabb meg újabb hívást vár tőlünk? Ha igen, úgy ezennel is, mint előbbi leveleimben esedezem magoknak, hogy mihelyt az utazás bátorságos lesz, találják valami módját a hazajövetelnek, s hozzák el a lelkem jó Anyámat is. Az idő úgy látom, kedvez, s bárha tél van, de nincs hideg, s talán az Isten jöttökben megőrzi bajtól, betegségtől magokat. Városunk, vagyonunk a katonaság fedezete alatt mindedig épségben van, s reméljük, lesz ezután is. Nyomorúság nélkül azonban nem vagyunk, amennyiben temérdek katonát is nagyobbára házainknál kell tartanunk, és a városra rótt roppant hadisarcot ki kell fizetnünk. Isten azonban gondot visel reánk, és módot fog nyújtani arra, hogy itt létüket mentől tűrhetőbbé tehesük... Írjanak valamit az Ádámoson történekről, mert senkitől semmit sem hallhattam, még G. T. J.³⁰ sem tud bizonyost máig.

December 19.

Édes, kedves Titim! E hó 4kén küldött becses levelökből amily örömmel értettem egyfelől keserves bújdoklásokból visszátértöket és tűrhetőleg létüket, minek nem tudhatása miatt annyi hetek óta a legkínosabb fájdalmakkal küzdöttem, éppen oly leverő volt abbéli tudósítások, hogy szegény fejek semmi nélkül, sőt lak nélkül is maradtak. Én nem tudom édes Titi magokat egyébbel vigasztalni fájdalmas részvételen s abbéli ígéretemen kívül, hogy ha Isten életemnek kedvez és magokat szerencsésen ide, a mi forrón szerető keblünkhöz vezérlendi, mindenünket megosztjuk magokkal, mindent meg fogunk tenni nyugodalmokért és kényelmükért, utolsó fillérem, életem is a magoké lesz.

Mi még mind félelmek közt, de egyéb iránt Isten jóvoltából tűrhető egészségben és bántatlanul vagyunk; hogy a jövő nap, sőt óra mit hoz ránk, Isten tudja, de bízunk a jó Istenben, hogy a dolgok kifejlődése véstől talán nem hoz ránk. Minthogy magok, amint hiszem, ott most csendességben vannak, jónak vélném, ha útra indulni nem sietnének, mert erősen félek, hogy az úton valami baj találja érni. Aztán itt sincs teljes csendesség még, új meg új zavarok keletkeznek, melyeknek kimenetele bizonytalan. Legjobb lesz, ha elvárják arról tudósításon, miként már biztosan jöhetnek s lehetnek itt. Addig valahogy töltsék el ott az időt, én postán is fogom tudatni magokat, s ha ezt magoktól is megnyerhetem, úgy egymás irányában nyugodtak lehetünk... Miklósról semmit sem írának; ha ott van-e, kérem, tudósítsanak erről közelebről. Tűrhető egészségben töltendő Karácsonyt kíván szerető testvére.

December 30.

Édes, kedves Titim! Miután a közelebb múlt vasárnap és hétfőn az itten állomásozott rendes katonaságnak önként és legkisebb zenebona vagy ártalom nélkül lett kivonulásával, a magyar had- és honvédseregnek pedig beszállásával azon több napig tartott remegésünk, hogy az itt keresztül-kasul táborba szállott roppant rablócsoporthoz mi, szegény, lefegyverzett s oltalmat csakis a katonaságtól, de utóbbi napokban a táborozások miatt nagyon kevés számból állótól várt kolozsváriak előbb-utóbb martalékaivá válunk, hála az egeknek, megszűnt, s jelenleg a mindenfelől benyomuló és naponta szaporodó magyar vitéz hadsereg lelkesedésétől is megihletve életben és bántalom nélkül maradánk, szabadabban lélekezünk. Félelmünk, szorongásunk nagy vala – ezt képzelhetik –, de bízunk a mennyei bölcs Gondviselésben, hogy valamint eddig megőrzött minden bajtól, ezután sem fog elhagyni.

A jó szerencse hozzánk is három igen becsületes háromszéki székely atyafit vezetvén szállásba, s azok innen minden órán tovább indulandók lévén, azon esetre, hogy ha azok Mvásárhelyre találnának rendeltetni, e levelet adám kezökbe, s megbízám, hogy magokat okvetlen fölkeresve az itten történeket, jelen körülményeinket, szóval mindazt, mit kinn és benn nálunk láttak, hallottak,

³⁰ Gróf Teleki József.

mint élő szemtanúk terjedelmesen beszéljék el. Remélem, ígéretöket beváltandják tettel, s tőlek magok mindent apróra megtudhatnak.

Azonban hogy tőlem is megnyugtatta legyenek, íme, magam is megírom, hogy Istennek hála mindnyájan jól vagyunk, a Karácsonyt meglehetősen kedvvel eltöltöttük, nem keveset az utcákon is kóborolva, látni a szüntelen változó harcias jeleneteket, melyek most a város népe minden figyelmét elfoglalják. A gyermekek épek, egészségesek, erősödnek szemlátomást, csak ki nem hordozzuk őket, mert roppant hideg van. Rózában szép tehetségek fejlődnek ki, Miklós derék legény, össze-vissza mászkálja a nagy házat, gagyog már szavakat....

G. T. J-től küldött levelem írásakor a legnagyobb félelmek közt lévén azt kénytettem írni szegény fejknek, hogy még ne jöjjenek haza; fájt ez nagyon szívemnek, de a körülmények azt kívánták, s jó, hogy nem is jöttek. Most már változott a világ állapotja, a remény táplál, hogy Isten talán jobb világot enged érnünk, és így újra bizvást meghívom magokat. Ha tehát az ottani körülmények engedik, ha a közlekedés, utazás köztünk teljesen biztossá váland, s a mostani kemény idő is annyira enyhülend, szóval mihelyt csak lehet, igyekezzenek hazajönni, hogy valahára azon sebek, melyeket nekünk az egymástól elszakadás, az egymásérti szüntelen aggodás okozott, begyógyulhassanak.

Adná Isten, hogy az új évet mindnyájan kívánt egészségben érhessek el, adjon Isten mindnyájunknak jobb új évet... Örömet küldenék új évre egy kevés pénzt is, de bizonytalan lévén, merre vezetnek e becsületes vitézek, nem merek, más biztos alkalomnak pedig most még híre sincs. Jósi és Koronka lesznek szívesek adni, ha szükségök lesz; ha Isten éltet, nekik visszafizetem. Mindössze is csak egy kolozsvári naptár az, mit új évi kedveskedésül ide zárhatok.

Czetz János – ez időben Bem mellett őrnagyi rangban a felső-erdélyi hadtest vezérkari főnöke³¹ – emlékezéseiben arról ír, hogy Dés és Szamosújvár elfoglalása után Bem támadást tervezett Kolozsvár irányában. „Erős ütközetet vártunk, ámde csalódtunk várakozásunkban. Wardener ezredes belátta, miszerint előtte egy győzelmes sereg, háta mögött pedig egy ellenséges érzelmű város lévén” okosabb lesz, ha nem áll ellen, s harc nélkül elvonul Torda felé. Bem serege december 25-én, vasárnap érkezett a városba. „Kolozsvárnak soha nem voltak vígabb karácsonynapjai, mint azok, melyek alatt Bem hadserege megszabadította a már tűrhetetlenné vált igától.”³²

A tábornok egyik első rendelkezése volt a sajtó megindítása; Ocsvai Ferenc szerkesztésében már december 28-án megjelent a *Honvéd* című lap. Ennek első számából tudjuk, hogy a magyar sereg bevonulásakor „az utcák fényben úsztak, a nép örömittasan éljenzett, a nők virágokat hintettek a katonák lába elé, zene harsogott, lélekemelő karácsony este volt. A kirabolt éléskamrák maradványait örömkönnyek közt nyújtották át a katonáknak.”³³ A visszatért kolozsvári üteg tüzérei „a nagy piaczon az ágyuk lafétáján ették meg a jóízű kolozsvári töltött káposztát és meleg kürtös kalácsot.”³⁴ A város díszkardot ajándékozott felszabadítójának; ez a kard 1934-ben a Hadtörténelmi Múzeumba került.

December 29-én megindult a postaforgalom Pesttel, december 31-én a sebtiben összeverődött színtársulat megtartotta első előadását,³⁵ Bem utasítására leszerelték a honvédek beállt színészeket. Amikor Jakab Elek december végén néhányadmagával a városba érkezett, az utcákat fényben, az ablakokat virággal és nemzeti színű szalagokkal díszítve találta. „Minden mutatta, hogy itt béke van és boldogság. Jó emberek, barátaink üdvözöltek, kezet szorítottak, szívökre öleltek, hajlákukba hívtak...Üdvünk 24 000 lélek üdve volt. Óh Istenem, miért adod oly gyéren a boldogság ily nagy és drága pillanatait!”³⁶

³¹ *Bona*: Tábornokok... i. m. 128-129. o.

³² *Czetz János*: Bem erdélyi hadjárata 1848-49-ben. Pest, 1868. 39-40. o.

³³ *Honvéd* (Kolozsvár), 1849. január 9., 10., 11., 12.

³⁴ *Jakab*: i. m. 448-449. o.

³⁵ *Ferenzi Zoltán*: A kolozsvári színészet és színház története. Kolozsvár, 1897. 375-376. o.

³⁶ *Jakab*: i. m. 442-443. o.

Január 11.

Édes, kedves jó Titim! Minapában, midőn a Kolozsvárra szerencsésen és akadály nélkül bezállott magyar tábor egy része innen ismét – akkor nem tudatott hová – kiindítatott, a nálam szállva volt becsületes székely katonáktól – ha t. i. Vásárhelyre menendének – levelet küldtem, s arra, hogy személyesen adják át s mindent elbeszéljenek, megkértem volt [őket]. Ha tőlek levelem kezökbe jutott, helyzetünkről, házi körülményeinkről, a gyermekekről sokat megtudhattak. Azóta posta nem járt, más alkalom sem volt, kivéve Jakabékat, kiknek menetelőket csak azután tudtam meg, mert midőn Jakab [Elek] lóháton beszólt, én hon nem voltam, s csak Trézsi üzenhetett tőle annyit, hogy jól vagyunk. Az ő beszédéből – mert levelet december 4-ke óta máig sem kaptam magoktól – örömmel értettük, hogy magok jól vannak, és hogy Ádámoson nincs annyi kárunk, mint képzeltek volna. E tudósítás ismét nyugtató volt reám nézve, ki magokért annyit aggódom.

...Rám sem ismernének egykönnyen, ha csak nem auffirolom [bemutatom] magamat, mert primo: hétfőtől fogva nem vagyok gubernális cancellista, hanem egy szegény, de becsületes privát ember a félig-meddig magam jószágában, és secundo: bánatomban szakálotat megneveltem, s úgy nézek ki a – fájdalom! – reményem felett korán megszürcült szálak miatt, mintha a csucsai táborból én jöttem volna haza zuzmarásan. Az én kedélyem és az én szemem már megszokta, hogy ne legyek cancellista és hogy szürke legyen a szakálot, talán magok is nagy nehezen megszokandják.

Egy darab idő óta csendesesen, s bár nem tökéletesen, de mégis örömteliek valánk a dolgok fordulása után; de már megint kedvetlen hírek szárnyalnak oláh mozgalmakról, Pest feladásáról, enyedeni égésvől sat., mik bárha nem valósulnak is, rossz hatással vannak lelkünkre. Isten tudja, miként fog bevégeződni a haza sorsa, de bármi történjen, szeretném már magokat itthon látni.

Január 17.

Édes Jósi Barátom! Még ezelőtt öt nappal átadtam volt Antal Imrének³⁷ ide zárt leveleimet, hogy midőn mehet, vigye magával, de az út még teljesen biztos nem lévén, ő még ma is itt van többekkel együtt, kik Vásárhelyre szándékoznak; posta se ment arrafelé, hogy néktek levelet küldhettem volna. E közben 13kán juta kezembe december 27kén irt azon leveled, melyben a Titiék sok veszteségét, Miklós üldözötését tudattad, s a nevében beadandó folyamodás előkészítésére és siető beadására hívták fel. Arra, hogy Ádámoson s éppen az ő udvarokban kétség kívül prédálni fognak, s a bösz csorda még kevesebbé kímélendi meg az alispáni tulajdont, mint bárki másét a megyében, bár fájdalmasan, de mégis elkészülve voltam, de hogy az istentelenség annyira menjen, hogy minden vagyonuk kirablása s elpusztítása mellett szegény Miklósnak még személye is üldöztessek, s a gaz rablóktól még ott is – idegen földön – nyugodnia ne lehessen, erről még képzetem sem volt.

Egy kis vigasztalást mégis találtam abban, hogy e levél azelőtt kelt, hogy Jakab Elek itt járt, ő pedig Trézsimnek azt beszélte, hogy mindnyájan együtt és jól vagytok, tehát Miklóst sem érte semmi baj, és hogy kárunk korántsem oly nagy, mint előbb gyanították és hallották; találtam azon reményben is, hogy Bem tábornok közelebről Vásárhelyre jutandván, Miklós bántatni nem fog, sőt addig is, míg valamit e részben itt tehetnénk, vagyona biztosítása s további megkímélése iránt tőle némi rendelkezést fog eszközölhetni.

Amint magad is jól tudod, s másik levelemben is előadtam, a kormánysszék nem létez, nem létezett már aznap, midőn leveledet irtad, ide tehát folyamodni nem lehet, sőt az adatokhoz jutás útja is elzárva van. Puchnerrel³⁸ a magyar tábor bezállása óta semmi közlekedés, sőt a napokban hamuvá égetett szerencsétlen Enyeden túl posta sem ment; de ha lehetne is hozzá folyamodást

³⁷ A marosvásárhelyi református kollégium inspektora.

³⁸ Anton Puchner báró erdélyi császári főhadparancsnok Szebenben.

küldeni, lehet képzelni, mi sikere lenne annak a mostani körülmények közt. Végire jártam tehát annak, ha országos biztos Beöthy Ödön,³⁹ ha hozzá folyamodnám, tehetné-e valami rendelkezést arra nézve, hogy Ádámos tovább ne prédáltassék, s a rablottakból valami vissza kerítettessék, de azon utasítást kaptam, hogy Küküllő megyébe, mely még a magyar hadsereg által visszafoglalva nincs, hová még a megyei tisztek vissza sem mehettek, s míg kellő katonai fedezetök nem lesz, nem is mehetnek, szóval hol majd semmi adminisztráció nincs, sikerrel még semmit nem rendelkezhetik, s hasonló tárgyban rendelkezései még eddig csakis a Kolozsvár körül fekvő négy megyébe, u. m. Kolozs, Torda, Doboka s Szolnok megyékbe terjedhetnek ki, s ezekben is a sikert csak az idő lefolyta hozza meg...

Hogy Beöthynek teljes szándéka és akaratja van a rablók által tett károkat országszerte becsű értékben megtéríttetni, arról meg lehet győződni kiadott proclamatiójából, s a környéken eddig tett lépéseiből, és így remény lehet ahhoz, hogy szegény Titiék is nemsokára elrablott és pusztított vagyonukra nézve kártalaníttatni fognak. Hogy azonban a Beöthyhez adandó folyamodványt nyomósabban és indokkal mentől jobban elláthassam, kérek édes Jósím, szerezz Miklóstól még részletesebb adatokat... További utasításokat is véve, igyekezni fogok mindent megtenni, minden tudományomat és fáradságomat arra fordítani, hogy szegényeken valamit segíthessünk.

Mi, hála Istennek, mind jól, de újabban félelmek közt vagyunk. A rabló csordák a körülbe való helységeket kezdik égetni, Jára és még két szomszéd falu tegnapelőtt lőnek hamuvá. Mindenfelé küldődnek ellenök csapatok, de nem igen győzik őket annyifelé üldözni. Ide tán csak nem mernek jönni, hiszen itt sok a nép, mi ellentálljon, s gaz törekvésöket meghüűsítsa. Mind e mellett Istenbe vetett bizalommal, hogy bennünket minden rossztól megoltalmaz, ismételve kérek, mihelyt csak lehet, jöjjetek már haza, eleget szenvedtünk eddig egymás nélkül, legyünk ezután együtt, ha boldog vagy szerencsétlen sors vár reánk.

P. s. A szabadságot már senkitől kérni nem kell, megadta az idő és a magyar tábor szerencséje. A lelkem jó Anyám egészségben létét szívünkéből örvendjük, de annál inkább sajnáljuk szegény Titi kornyadozását. Őt kétség kívül a bánat emészti, van oka rá, vigasztald édes Jósím a nevemben is.

Január 20.

Lelkem, kedves jó Anyám! Holnap – remélem – veendik azon leveletem, melyet Antal Imrétől akartam elküldeni, de ő még itt mulatván, ebesfalvi követ Karácsonival⁴⁰ küldöttem el. Most Schütz János és Balázs mennek város dolgában Szebenbe Bem tábornokhoz, tőlek küldöm e hirtelenséggel írandó levelem. Istennek hála, mi mindnyájan életben és egészségesek vagyunk, mert közbe-közbe egy kis köhögést, torokfájást sat., melyet majd mindenikünk a nagy hidegek miatt kiállott, nem tartunk most betegségnek. Lélelemben azonban nyugodtak semmiképp nem vagyunk, mert egyfelől szüntelen a lelkem Anyáméért tűnődünk, másfelől az oláhoktól – bár távolról – untalan háborítottunk, s a sok – ha többnyire alaptalan – rossz hírek csendes nyugalmunkat felzavarják. Egyébiránt veszélytől keveset tartunk, mert sok a nép a városban, s ez a katonaság buzgó segedelmével távol fogja tarthatni a rabló csordákat. És éppen e bizodalomtól lelkesítette kérem a lelkem jó Anyámékat, hogy ha csak lehet, mihelyt arra kedvező idő és alkalom fog mutatkozni, igyekezzenek hazajönni, az Isten talán megőriz bennünket minden veszélytől. Mi minden esetre forró vágygal várjuk mindnyájokat, és a legboldogabb percze életünknek az lesz, midőn a lelkem jó Anyámékat mindnyájan együtt itthon láthatandjuk...Holtig forrón tisztelő fia, Lajos.

³⁹ Beöthy Ödön délvidéki, 1848 végétől erdélyi kormánybiztos.

⁴⁰ Karácsoni János ebesfalvi (erzsébetvárosi) nótárius.